

THE ECOSYSTEM OF TÜRKİYE’S THINK TANKS: AN ANALYSIS IN THE CONTEXT OF FOREIGN POLICY

RECEP ŞEHİTOĞLU - ONUR BALCI

Dr. Öğretim Üyesi, Recep Şehitoğlu, Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Mail: rsehitoglu@gantep.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6855-4841>

Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Programı
Mail: blconr34@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4418-4799>

ABSTRACT

The discipline of International Relations is recognised as a multi-actor discipline. From the Treaty of Westphalia in 1648, which is widely regarded as the inception of the nation-state, until the 1960s, states were the sole actors within this discipline. However, non-state actors have also played a role as important actors. The seminal introduction of the term ‘public diplomacy’ in 1965 served to further emphasise the growing importance of non-state actors within the field. Indeed, public diplomacy has become a diplomacy practice increasingly employed by states, especially in the post-Cold War era, as it encompasses areas other than all aspects of traditional diplomacy. A diverse range of actors, including non-governmental organisations (NGOs), businesspeople, academics, prominent figures from the arts and sports community, and various institutions and individuals, have participated in public diplomacy. This study posits that think tanks, as multifaceted and multidimensional actors in their own right, are stakeholders in foreign policy, operating within a broad field of action. It is hypothesised that the presence of a think tank ecosystem within the foreign policy landscape will significantly enhance the quality of foreign policy. In this study, drawing upon Köllner’s conceptualisation of think tanks in international relations, an investigation is undertaken into the existence of a think tank ecosystem within the Turkish context, particularly in relation to foreign policy and international relations. Secondly, if such an ecosystem is indeed present, the study seeks to elucidate the factors that have led to its emergence and its present status. In this study, qualitative research design was employed, with the process tracing method being utilised. The data was collected through a meticulous analysis of relevant documents, a technique frequently employed in qualitative research. In this context, a range of sources were consulted, including institutional documents/statements, scientific publications, reports of research centres and news articles. The findings of this study suggest the presence of an ecosystem of think tanks in Türkiye within the context of foreign policy. The evolution of Turkish political life and the issues surrounding Turkish foreign policy have been identified as significant contributing factors to the emergence of this structure.

Keywords: Think tanks, Turkish foreign policy, civil initiatives, diplomacy, international relations.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 07.04.2025
Kabul Tarihi: 30.05.2025
Yayın Tarihi: 25.06.2025
Yayın Sezonu: Ocak - Haziran

Makaleye Atıf Bilgisi

ŞEHİTOĞLU Recep - BALCI Onur, (2025). “Türkiye Düşünce Kuruluşları Ekosistemi: Dış Politika Bağlamında Bir Analiz”. *Muhafazakâr Düşünce*. Yıl: 21 Sayı: 68 (184-210).

muhafazakârdüşünce • yıl: 21 - sayı: 68 • Ocak-Haziran 2025

TÜRKİYE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI EKOSİSTEMİ: DIŞ POLİTİKA BAĞLAMINDA BİR ANALİZ

RECEP ŞEHİTOĞLU - ONUR BALCI

Öz

Uluslararası ilişkiler disiplini çok aktörlü bir disiplin olarak bilinmektedir. Bu disiplinde ulus devletin başlangıcı olarak kabul edilen 1648 Vestfalya Antlaşması'ndan 1960'lara kadar yegâne aktör olarak devletler rol almaktaydı. Oysa devlet dışı aktörler de önemli aktörler olarak rol almışlardır. Kamu diplomasisi teriminin 1965 yılı itibarıyla literatüre girmesini takiben devlet dışı aktörler bu disiplinde daha da önemli hale geldiler. Öyle ki geleneksel diplomasiğin tüm vecheleri dışındaki alanları kapsamaması sebebiyle kamu diplomasisi, özellikle Soğuk Savaş sonrası artan oranda devletlerce başvurulmuş bir diplomasi pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum kuruluşları (STK), iş insanları, akademisyenler, sanat ve spor camiasından ünlü şahsiyetler vb. kurum/kuruluş ve bireyler kamu diplomasisinde birer aktör olarak yer almışlardır. Bu çalışmada düşünce kuruluşlarının (think tanks) faaliyetleri itibarıyla dış politikada bir aktör ve paydaş oldukları, çok yönlü ve çok boyutlu bir hareket sahasına sahip kuruluşlar oldukları öne sürülmüştür. Bu özellikleriyle dış politika bağlamında bir düşünce kuruluşları ekosisteminin varlığının dış politikanın niteliğine önemli katkılar sağlayacağı varsayımından hareket edilmiştir. Bu bağlamda Köllner'in düşünce kuruluşlarının uluslararası ilişkilerdeki 11 rolü perspektifinden; bu çalışma dış politika/uluslararası ilişkiler bağlamında Türkiye'de bir düşünce kuruluşları ekosisteminin var olup olmadığını analiz etmektedir. İkincil olarak ise böylesi bir ekosistem varsa onu doğuran nedenlerini ve mevcut durumunu ortaya konması hedeflenmiştir. Nitel araştırma deseni kullanılan bu çalışmada süreç takibi yönteminden faydalanılmıştır. Verilerin toplanması için nitel çalışmalarda başvurulmuş belge incelemesi/doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda kurumsal belgeler/beyanatlar, bilimsel yayınlar, araştırma merkezlerinin raporları, haber yazıları gibi kaynaklardan faydalanılmıştır. Tüm bunlar ışığında dış politika bağlamında Türkiye'de bir düşünce kuruluşları ekosisteminin işaretlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yapının ortaya çıkmasında Türk siyasi hayatının ve Türk dış politikasının konularının yaşadığı değişim etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Düşünce kuruluşları, Türk dış politikası, sivil inisiyatifler, diplomasi, uluslararası ilişkiler.

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplininde ana aktörler olarak devletlere özel bir yer verilmektedir. Ancak uluslararası sistem genelinde uluslararası ilişkilerin çeşitlendiği ve ivmelendiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda devlet dışı aktörlerin ve/veya sivil inisiyatiflerin giderek daha etkin ve görünür olduğu ve devletlerden bağımsız hareket edebildikleri veya devletlerle münasebetlerinin arttığı genel kanıdır. Devlet dışı aktörlerin bu seyri teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme ile hızlanmakta ve ülke içi ve sınır ötesi etkileri ve etkileşimlerinin arttığı söylenebilir. Öte yandan elbette ki devletler, uluslararası ilişkilerdeki merkezi rollerini sürdürmektedirler. Ancak bahsi geçen değişim süreci ile devletler de davranış kalıplarını ve araçlarını çeşitlendirmekte ve değiştirmektedir. Bu kapsamda geleneksel dış politika/diplomasi dışında kamu diplomasisi kayda değer bir diplomasi alanı olarak ortaya çıkmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere söz konusu diplomasi türünün muhataplarından birisi “kamu”dur yani (sivil) toplumdur. Bu ise kamu diplomasisinin “sivil/devlet dışı” yönünün varlığına işaret etmektedir. O halde devletin “devlet dışına” yönelik diplomasi faaliyetlerinde yeni araçların/kanalların varlığı söz konusudur. Bu bilinçli şekilde yapılmasa dahi tabiatı gereği vuku bulacaktır.

Bu minvalde hem uluslararası ilişkilere ve diplomasiye dair niteliklere hem de sivil niteliklere sahip aktörler, dış politika sürecinde etkili olabilecektir. Düşünce kuruluşlarının bu iki niteliği bir arada sunabilen en mümkün yapılar olduğu söylenebilir. Öyle ki uluslararası ilişkilere dair pek çok farklı alandan uzmanların/araştırmacıların/profesyonellerin bir arada bulunmasının yanı sıra bu kuruluşlar (her örnekte böyle olmasalar da) sivil inisiyatiflerdir. Bu bağlamda düşünce kuruluşları, 20. yüzyıldan itibaren yükseliş eğilimi göstermişlerdir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası ilişkilerin en büyük gücü/süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) düşünce kuruluşları bakımından zengin bir devlet olması şaşırtıcı değildir. Öyle ki sivilleşme ile ilişkilendirilen demokrasi söyleminin bayraktarlığını yapması ve süper gücün küresel stratejileri adına bilgi üretilmesi gibi nedenlerden dolayı düşünce kuruluşları, ABD’de verimli bir alan bulmuşlardır. ABD’nin karar verme süreçlerinde veya hükümet görevlerinde insan kaynağı temin etmede ABD menşeli düşünce kuruluşlarının etkili oldukları görülmektedir.

Bunun dışında dijital teknolojiler ile faaliyetlerin ve bilgilerin/malumatların sınır ötesine taşınabildiği ve bu nedenle küresel etkileşimler ve etkilerin arttığı bir sürecin içinden geçilmektedir. Düşünce kuruluşları, uzmanları aracılığıyla ürettikleri/elde ettikleri bilgileri, kamuoyunu bilgilendirmek (veya manipüle

etmek) için dijital araçlarla kolaylıkla yayabilmektedirler. Bu açıdan böyle kurumların nicelikleri ve nitelikleri önem arz etmektedir ki kamuoyu algılaması veya gündemi bu kuruluşlarca etkilenebilir. Böylelikle uygulanan dış politikanın meşruiyeti veya tesiri güçlendirilebilmektedir. Düşünce kuruluşları, bunlarla sınırlı kalmayıp uluslararası ilişkilerde bazı roller üstlenebilmektedir. ABD, Çin, Hindistan ve İngiltere gibi ülkelerde oldukça fazla sayıda düşünce kuruluşu bulunmaktadır. Bu ülkelerde özel uzmanlık alanlarına odaklanan düşünce kuruluşlarının varlığı mümkün olabilmektedir. Örneğin genel anlamda uluslararası ilişkiler veya bir bölgeden ziyade bir ülke üzerine çeşitli disiplinlerden oluşan uzman kadrosu ile çalışmalar yürütülebilen düşünce kuruluşları da bulunabilmektedir. Bu ise elbette ki bilgi temini ve akış hızını artırmaktadır. Özellikle belirli krizlerin merkezinde yer alan ülkeler üzerine yapılan çalışmalar, kriz zamanlarında oldukça işlevsel ve faydalı olabilir.

Bu bağlamda bu çalışma dış politika bağlamında Türkiye’de bir düşünce kuruluşları ekosisteminin var olup olmadığını analiz etmektedir. Başka bir ifadeyle çalışma alanları itibarıyla dış politika/uluslararası ilişkiler sahasında Türkiye’de bir düşünce kuruluşları ekosisteminin olup olmadığı teorik olarak tartışılmıştır. Öyle ki bir ekosistem var olduğunda düzenlilikten ve verimlilikten bahsedilebilecektir. Dahası düzenlilik ve verimliliğin ön şartı bir ekosistemin var olmasıdır. Önemli bir not olarak bu çalışma, düşünce kuruluşlarının dış politika yapım sürecine etkilerini tartışmamaktadır. Nitekim bu husus, bu çalışmanın dışında ayrı bir araştırma konusudur.

Türkiye düşünce kuruluşları bakımından göreceli olarak gelişim gösteren bir ülkedir. Düşünce kuruluşları gibi pek çok olguyu bulundukları ülkenin yapısından ayrı düşünmek mümkün değildir. Sivilleşme ile yakından ilintili olan düşünce kuruluşları ele alındığında Türkiye’deki sivilleşme ve bu nedenle Türkiye’deki özgürlükler, demokrasi, modernleşme, küreselleşme vb. gibi etkenlerin serencamının anlaşılması gerekmektedir. Öte yandan düşünce kuruluşlarının dış politika/uluslararası ilişkiler açısından değerlendirilmesi söz konusu olduğunda Türk dış politikasının konularının değişim veya süreklilik süreçlerini takip etmek gerekmektedir. Bu sayede düşünce kuruluşlarının bugünkü durumlarının nasıl bir temelde ortaya çıktığı anlaşılacaktır. Çalışmada bu temelde ortaya çıktığı görülen düşünce kuruluşları Köllner (2011) tarafından ortaya konan “düşünce kuruluşlarının uluslararası ilişkilerdeki (on bir) rolü” çerçevesinde değerlendirilmiştir. Öyle ki rolün varlığı aktörün varlığına işaret etmektedir ve yalnızca aktörlerin var olduğu ortamda bir ekosistem var olup olmadığı tartışılabilir. Bu bağlamda çalışmada, bahse konu

rollerin oynandığı ölçüde bir ekosistemin varlığına dair işaretler olduğu iddia edilmektedir. Ancak bir ekosistemin varlığının gerekli bir şekilde sorunsuzluk anlamına gelmeyeceği gerçeğinden hareketle Türkiye’deki düşünce kuruluşları ekosistemine dair çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Uluslararası İlişkiler, Dış Politika-Kamu Diplomasisi ve Düşünce Kuruluşları: Aktör ve Roller Bağlamında Bir Değerlendirme

Uluslararası İlişkiler disiplini altında bir dış politika faaliyeti olarak değerlendirilen kamu diplomasisinde çok aktörlü bir yapıdan söz etmek mümkündür. Düşünce kuruluşları da bu bağlamda bir aktör olarak değerlendirilebilmektedir. Literatürde farklı anlamlarda karşılık bulan birtakım tanımlamalara sahip olsa da, düşünce kuruluşlarının işlevselliği bakımından hemen her toplumdaki karşılığı aynıdır. Düşünce kuruluşları, Arslan’ın (2009: 34) ifadesiyle “düşünce deposu, fikir üretilen merkez, beyin takımı” olarak tanımlanırken, Güvenç’in (2006: 159) ifadesiyle “düşünce üretim merkezi”, “düşünce fabrikası”, “düşünce küpü”, “düşünce havuzu” ve “akıl deposu” şeklinde tanımlanmıştır.

Bünyesinde yetkin ve üretken insan kaynağı barındıran ve sahip olduğu bu insan kaynağı potansiyeli ile düşünce kuruluşları, politika yapma sürecindeki boşlukları doldurmada mahirdirler. Öyle ki düşünce kuruluşlarında çalışan insanlar için “entelektüel girişimciler” (Karabulut, 2010: 101) benzetmesi dahi yapılmıştır. Düşünce kuruluşlarında çalışan insan kaynakları, yeknesak bir disiplinden gelmezler. Aralarında tarih, iktisat, ekonomi, pazarlama, siyaset bilimi, halkla ilişkiler, gazetecilik, iletişim bilimleri, uluslararası ilişkiler vb. disiplin ve yaklaşımlardan entelektüel ya da akademik alt yapıya sahip insanlar bulunabilmektedir. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının ortaya koydukları ürünler (yayın vb.), disiplinler arası bir çıktı olarak değerlendirilebilmektedir.

Düşünce kuruluşlarının 19. yüzyıl başlarında ortaya çıktıklarına dair yaygın bir kanaat olduğunu ifade etmek mümkünse de 20. yüzyılda iki nedenden dolayı geliştiğinin altını çizmek gerekmektedir: a) hükümetler her yerde genişliyordu, bu da politika uzmanlığına yönelik çok fazla talep olduğu anlamına geliyordu. b) haber ya da bilginin 24 saat akışı, bilgili röportajcılar için doymak bilmez bir iştah yaratıyordu (The Economist, 2017). Bu da düşünce kuruluşlarının gelişimini ve yaygınlaşmasını rahatlıkla sağlayacak bir ortam doğurmuştur.

Düşünce kuruluşları, alanında uzman şahısları birtakım tavsiyelerde bulunmak ve fikir vermek amacıyla istihdam ederler. Söz konusu bu kuruluşlar

bir nevi enstitü gibi çalışmakta ve disiplinler arası araştırmalar yapmak üzere örgütlenmişlerdir. Dünyanın neresindeki düşünce kuruluşunu örnek olarak seçerseniz seçin muhakkak surette orada bir araya getirilen uzmanlar grubu görmemiz mümkündür. Düşünce kuruluşlarında uzmanlar olarak katma değerli hizmetlerde bulunan bu kişiler literatürde, “stratejist”, “analist”, “siyasi analist”, “dış politika uzmanı”, “dış politika araştırmacısı”, “düşünce merkezi uzmanı”, “think-tanker” (Karabulut, 2010: 101) olarak anılmaktadır. Ülkelere dış politikalarında bir anlamda karar alıcı ya da karar alıcıları yönlendiren pozisyonlarda konumlandırılan düşünce kuruluşlarının ana vatanı olarak ABD bilinmektedir. Öyle ki ilk düşünce kuruluşlarının ABD, İngiltere ve Almanya’da ortaya çıktığını belirtmek gerekir. İngiltere ve Almanya’ya nazaran en çok düşünce kuruluşlarına sahip ülke olması sebebiyle “küresel çapta en etkili ve kurumsal yapılanmalara sahip düşünce kuruluşlarının ABD’de olduğu görülmektedir” (Şehitoğlu, 2021: 309). Bu yönüyle bir değerlendirme yapmak gerekirse düşünce kuruluşlarının Batı kültüründen geldiğini ifade etmek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. İngiltere merkezli The Fabian Society 1884 yılında kurulmuşken, Amerikan Russel Sage Foundation 1907 yılında ve Alman Hamburg Institute for Economic Research 1908 yılında kurulan diğer düşünce kuruluşları olarak bilinmektedir (A.g.e.: 48).

Düşünce kuruluşlarının 7 farklı tipolojide olduğunu ifade eden McGann, bu tipolojileri “hükümet ilintili, özerk ve bağımsız, yarı bağımsız, üniversite ilintili, yarı hükümet ilintili, siyasi parti ilintili ve kar amacı güden (kurumsal)” şeklinde sıralamıştır (McGann, 2019: 13). Nitekim düşünce kuruluşlarının nerede ve nasıl kurulduklarından çok, hangi tipolojide kuruldukları ve bununla beraber çalışma usul ve esaslarının nasıl olduğu büyük önem taşımaktadır. Şüphesiz düşünce kuruluşlarının sayılarının yüksek oldukları ülkelere bakıldığında büyük çoğunluğunun demokratik ülkeler olduğu görülecektir. Çünkü McGann, bir ülkede düşünce kuruluşlarının sayılarının artmasının nedenlerini; demokratikleşme, küreselleşme ve modernleşmeye bağlamaktadır (McGann, 2011: 10). Demokratikleşen toplumlar, bağımsız bilgiye ihtiyaç duyarlar ve bu durum da esasen nitelikli bilgi üretimine imkân sağlar. Küreselleşme bir bakıma aktör sayısının çeşitliliğini de beraberinde getirir. Bu da uluslararası ilişkilerin çok aktörlü ve çok perspektifli olmasına imkân sağlar. Modernleşme, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeyi tesis eder ve bu durum da esasen uluslararası ilişkilerin farklı mecralarda ilerlemesine olanak sunar. Ayrıca modernleşme ise teknoloji ve iletişimdeki köklü değişimlerle beraber geleneksel (örneğin devlet merkezli eylemler ve klasik diplomasi gibi) yöntemlerin karşılaştığı sorunları ifade eder.

Küresel bir fenomen olarak kabul edilen düşünce kuruluşları, bulundukları ülkelerde sosyal ve siyasal çevrenin de buna müsaade etmesiyle, genellikle dış politika ve kamu diplomasisi alanlarında üst düzey görevler yapmış insan kaynağına sahip olabilmektedir. Bu bir bakıma işin doğası gereği böyle olmaktadır. Örneğin ABD’de göreve başlayan hemen her başkan kendi çekirdek kadrosuna atama yaparken düşünce kuruluşlarından istifade etmektedir (Abelson, 2006: 153). Önceki dönem ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken ve CIA Başkanı William J. Burns’u bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Blinken, The Center for Strategic and International Studies (CSIS) adlı düşünce kuruluşunda kıdemli araştırmacı olarak çalışmış ve Burns ise Carnegie Endowment for International Peace Başkanı olarak çalışmıştır (Şehitoğlu, 2021: 74).

Türk Siyaseti ve Dış Politikasının Safahatı: Düşünce Kuruluşlarına İhtiyacın İzini Sürmek

Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının sayısının görece olarak az olduğu söylenebilir de Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca bir gelişme sürecinin olduğu söylenebilir. Öyle ki günümüzde bir düşünce kuruluşları ekosistemi oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda evvela düşünce kuruluşlarının sayısındaki artışın ve hatta bu kuruluşların bir ekosistem yolunda ilerlemesinin nedenleri üzerinde durmak yerinde olacaktır. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının gelişimine yönelik iki nedenden bahsedilebilir. İlk neden yukarıda McGann’e atıfla küreselleşme, demokratikleşme ve modernleşme bakımından genelde dünyanın ve özelde ise Türkiye’nin yaşadığı süreçlerdir. İkinci neden ise politika araştırmalarına yönelik artan taleptir (Stone, 2005: 7). Bu talebin arkasında yatan neden uluslararası ve ülke içi düzeylerde devletlerin çözüm üretmesi gereken alanların genişlemesidir. Devletler, bürokrasileri aracılığıyla söz konusu ihtiyaca cevap vermede zorlanabilmektedir. Bu nedenle belirli konularda uzman kadrolara sahip ve doğru ve güvenilir bilgiler sunabilecek düşünce kuruluşlarıyla iş birliği yapmak rasyonel olarak görülmektedir. Nitekim devletler; bu şekilde sorunlara çözüm bulmak adına işlerini kolaylaştırırken, aynı zamanda bünyesinde geniş insan kitlesi barındırmayıp, ihtiyaç söz konusu olduğunda (düşünce kuruluşlarıyla) iş birliği yaparak önemli bir maliyeti yüklenmemiş olmaktadır. Böylesi durumlarda genel olarak hükümet ve iktidar partilerinin bu tip talepleri olduğu söylenmektedir (Stone, 2005: 7). Tüm bunların ışığında Türk dış politikası bağlamında düşünce kuruluşlarının gelişim sürecinin anlaşılabilmesi için Türk siyasetindeki demokrasi ve özgürlükler sürecine ve Türk dış politikasının konularının çeşitlilik serüvenine kısaca bakmak gerekmektedir.

Türkiye’de sivilleşmenin-sivil toplumun gelişmesi, birer sivil organizasyon olmaları nedeniyle düşünce kuruluşlarının gelişiminde önemli paya sahiptir. Türk siyasi tarihinde 1923-1950 arasındaki dönemde Türkiye’de esas odak, acil sorunların çözümü olmuştur. Bunlar arasında iktisadi sorunların çözümü ve kalkınma, ulus inşası ve isyanların bastırılması sayılabilir. Bu bağlamda tek parti rejimi kapsamında çok seslilik değil ülke içi konsolidasyon gerekli görülmüştür. 1950-1980 yılları arasında insan hakları ihlalleri ve demokrasi kesintilerine rağmen sivil toplum sathında bazı gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle her ne kadar bir darbe anayasası olsa da 1961 Anayasası ‘özgürlükçü anayasa’ olarak bilinmektedir. Öyle ki sendika kurma, toplu sözleşme yapma ve grev hakkı, ifade ve basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı vb. kişi hak ve hürriyetleri detaylıca düzenlenmiştir (Gökçen, 2020: 245; Tuncer, 2014: 18-19). 1980 sonrası dönemde ise demokrasi ve buna bağlı olarak çoğulculuk ve sivil toplum bakımından gelişmeler olduğu görülmektedir. Nitekim 1980’li yıllarla birlikte liberal paradigmanın ve buna bağlı siyasi ve ekonomik örüntülerin uluslararası sistemde yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Bu açıdan Turgut Özal hükümetleri sürecinde liberal ekonomiyle entegrasyona odaklanılmıştır (Oran, 2014: 16-17; Uluç, 2013: 410-411). Sivil toplum üzerindeki baskının azalmasıyla (Uluç, 2013: 411-412) sivil toplum örgütlerinin sayısında da büyük artış yaşanmıştır. Söz konusu artış eğilimi, 1990’lı yıllarda devam etmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) 2002 yılında iktidara gelişiyle Avrupa Birliği (AB) uyum süreci ve yapılan çeşitli reformlar, sivil organizasyonların artış ve yaygınlaşma eğilimini teşvik etmiştir. Bu bağlamda 2000’li yıllardan günümüze değin sivil toplum örgütlerinin sayısında önceki dönemlere göre ciddi artışlar olmuştur (Sağlam, 2020: 592).

Türk dış politikasının gündemi ve ölçeği bakımından da benzer değerlendirmeler yapılabilir. 1923-1950 yılları arasında Türk dış politikasının odağı statükoyu korumaktı ve bu bağlamda tercih edilen strateji denge politikası idi. Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti yukarıda ifade edilen ülke içi sorunların halli için dış tehditlerin asgari düzeyde kalmasına çaba göstermiştir. Bu bağlamda Lozan Antlaşması’nın akabinde dış politikaya ilişkin olarak ilk gündem, Lozan’da (kısmen, tamamen veya Türkiye’nin istediği gibi) çözüme kavuşturulamamış olan Musul sorunu, borçlar, Suriye sınırı sorunları ve Yunanistan ile mübadele gibi birtakım meselelerin çözüme kavuşturulmasıydı. 1930’lu yıllarda Türk karar vericiler, Türkiye’nin uluslararası meşruiyetini tasdik etmeye, Batı ile yakınlaşmaya ve giderek belirginleşen revizyonist hareketlere karşı tedbirler almaya odaklanmıştır (Tuncer, 2021: 16; Oran, 2009a: 253-254, 271). Bu çerçevede Türkiye, 1932’de Milletler Cemiyeti’ne üye

olmuş, 9 Şubat 1934 tarihinde Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile Balkan Antantı Pakti'nin kurulmasına öncülük etmiş, 20 Temmuz 1936 tarihinde Türk Boğazlarının statüsünü değiştiren Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Ayrıca Türkiye, Almanya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ilişkilerini ihtiyatlı şekilde sürdürmeye devam etmiştir (Tuncer, 2021: 17; Oran, 2009a: 255-256). Tüm bunlar ışığında Türk dış politikasının amacı, “tehditleri en aza indirmek ve varlığını sürdürmek” şeklinde özetlenebilir. Öyle ki Mustafa Kemal Atatürk'ün “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” sözü de tam olarak bu haleti ruhiyenin dışı vurumu olmuştur.

10 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün vefatının ardından İsmet İnönü liderliğindeki 1938-1950 döneminde de benzer motivasyonların Türk dış politikasını etkilediği söylenebilir. Nitekim 1939-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı; başta Avrupa olmak üzere dünyanın önemli bir bölümünde devletlerin işgale ve katliamlara tanık olduğu bir hadise olarak görülmektedir. Bu tablo karşısında “hayatta kalma (survival)” ve “kendi başının çaresine bakma (self-help)” düşüncelerinin Türkiye'nin algılamalarını ve davranışlarını büyük oranda belirlediği söylenebilir. Bu kapsamda İngiltere başta olmak üzere Müttefik Devletler Türkiye'nin savaşa kendi yanlarında katılması yönünde baskı uygulamıştır. Türkiye, bu baskıya karşı koyarken diğer yandan Almanya ile düşmanlık örüntüsü oluşturmamaya gayret etmiştir. Türkiye'nin temel amacıysa savaş dışı (non-belligerent) kalmak ve işgale uğramamaktır (Oran, 2009b: 394-396). Dolayısıyla bu süreç başarılı şekilde yönetilmiştir denebilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye, SSCB tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. SSCB Türkiye'den Kars ve Ardahan'ın yanı sıra Boğazlarda askeri üs talep etmiştir (Göktepe ve Seydi, 2015: 200). Üzerinde büyük bir Sovyet baskısı hisseden Türkiye, söz konusu talepleri açık bir şekilde reddetse de tehdidin dengelenmesi gerekliydi. Bu bağlamda Türkiye, Batı Blokunun lideri ABD ile yakınlaşmış ve bir güvenlik şemsiyesi temin etmiştir. Nitekim Türkiye önce Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında ABD'den askeri ve ekonomik yardımlar almış ve 1950'de Kore Savaşı'na katılmasıyla 1952'de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (North Atlantic Treaty Organization-NATO) üye olmuştur (Göktepe ve Seydi, 2015: 203-210; Duman ve Bırsel, 2012: 305-307). Böylelikle Türkiye, güvenliği için etkili bir dış dengeleme yolunu tercih etmiştir. Türkiye'nin bu tercihi, Soğuk Savaş boyunca Türk dış politikasının yönünü büyük ölçüde belirlemiştir. Öyle ki sistem düzeyindeki dinamikler, Türkiye'nin davranışları üzerine bindirme (overlay) yapmıştır. Bu bağlamda Türk dış politikasının göreceli özerkliği azalmıştır.

Elbette Türk dış politikasının göreceli özerkliğinin arttığı dönemlerde fırsatlar değerlendirilmiştir. Bunun en sarıh örneği Yumuşama (Détente) dönemine denk gelen 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'dır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte Türk dış politikasında bir ölçek genişlemesi ve ivmelenme olduğu söylenebilir. Örneğin SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin arttırılmaya çalışıldığı bir süreç yaşanmıştır (Oran, 1996: 363-365). Ancak bunların dışında Türk dış politikasının genel olarak yakın bölgesel meselelerle ilgilendiğini söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle Türk dış politikasının ölçeği küçük bir alanla sınırlı kaldığı söylenebilir. AK Parti hükümetinin kurulmasıyla birlikte Türk dış politikasının 23 yıldan bu yana konu, ölçek ve etki bakımından köklü şekilde değişime uğradığını söylemek mümkündür. Öyle ki AB, NATO, Rusya-Ukrayna Savaşı, Suriye ve Irak özelinde terörle mücadele, Filistin-İsrail çatışması, göçmenler, Libya, Sudan, Somali, Karabağ, Doğu Akdeniz ve Ege gibi pek çok dış politika konusunda Türkiye, aktif rol almanın yanı sıra çözüm üreten bir aktör olmuştur. Özellikle Türk Cumhuriyetleri ile yoğunlaşan ilişkiler, Afrika Açılımı ve Yeniden Asya Açılımı Türk dış politikasının ölçeğinin genişlediğini ve iddialı tutumunu ortaya koymaktadır.

AB ve NATO gibi adı geçen örgütlerle münasebetler daha önceden Türk dış politikasının gündeminde olsa da ilişkilerin doğası (çatışma-iş birliği) ve Türkiye'nin etken-edilgen aktör olması bakımlarından ciddi farklılıklara işaret etmektedir. Örneğin NATO'nun geleceği ve AB/Avrupa'nın güvenliğinin tartışıldığı günümüzde, Türkiye'nin artan askeri kapasitesi ve operasyonel kabiliyetleri Türkiye'ye dair yapılan hesaplamaları ve algılamaları değiştirmiştir. Öte yandan bu dönemde Türk dış politikası geleneksel diplomasinin dışında kamu diplomasisine de ağırlık vermiştir. Bu bağlamda insani yardım, kültür, gastronomi, eğitim, spor ve dini öğeler gibi pek çok unsur dış politikaya dâhil edilerek Türkiye'nin yumuşak gücü arttırılmaya devam etmektedir. Başka bir ifadeyle Türkiye markası, uluslararası toplumda her geçen gün daha bilinir hale gelmektedir. Bu durumun uzun vadede Türkiye'nin dış politika faaliyetlerinin meşruiyetini sağlamlaştırması beklenebilir. Bu minvalde bu denli genişleyen dış politika gündeminde, kamu kurumlarının dışında uzman kadrolara sahip ve doğru bilgiler sunabilecek düşünce kuruluşlarının varlığı önem arz etmektedir. Böylelikle dış politikada doğru karar verilmesi, kararların hızla uygulanması ve yukarıda ifade edildiği üzere maliyetin azalması sağlanabilmektedir. Türkiye'nin demokrasi-sivil toplum sathındaki ve dış politikasındaki değişimler ile düşünce kuruluşlarının sayısı ve niteliği bakımından bir artışın

olması beklenmektedir. Öyle ki bir düşünce kuruluşları ekosisteminin varlığı söz konusu olduğunda dış politikanın etkisinin artacağını beklemek tabiidir. Tüm bunlar ışığında dış politika bağlamında Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının tarihsel seyrine bakılabilir.

Türkiye Düşünce Kuruluşları Ekosistemi: Dünü ve Bugünü

Türkiye’deki düşünce kuruluşları, özgürlüklerin artışı ile özellikle 1960’larla birlikte gelişim göstermiştir. 1961 Anayasası, bu kuruluşların sayı ve etkinliğini artıran önemli bir unsur olmuştur (Bağcı ve Aydın, 2009: 87). Esasen Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının gelişim sürecini Soğuk Savaş dönemi ve sonrası şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Bu haliyle Soğuk Savaş döneminde 8 düşünce kuruluşu kurulduğunu ifade etmek gerekir. Diğer 61 düşünce kuruluşu ise Soğuk Savaş sonrası dönemde kurulmuştur. Bu durum da Türkiye’de sivil toplum anlayışının güçlendiğini göstermektedir.

Tablo 1: Türkiye’de Düşünce Kuruluşları Listesi

Sıra No	Düşünce Kuruluşu Adı	Kuruluş Yılı
Soğuk Savaş Dönemi		
1	Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti (şimdiki adıyla TESEV)	1961
2	1961 yılında, İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)	1965
3	Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM),	1969
4	Dış Politika Enstitüsü (DPE)	1974
5	Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı	1985
6	Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES)	1988
7	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı	1990
8	Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV)	1991
Soğuk Savaş Sonrası		
9	Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM)	1993
10	Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi	1994
11	Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV)	1994

12	Uluslararası Tek. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı	1995
13	Küyerel Düşünce Enstitüsü	1995
14	Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)	1996
15	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)	1999
16	Ekonomistler Platformu	2000
17	Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi	2000
18	Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (KAFKASSAM)	2002
19	Eğitim Reformu Girişimi (ERG)	2003
20	Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM)	2004
21	Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM)	2004
22	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)	2004
23	Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)	2005
24	Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi (ADAM)	2006
25	21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü (21YYTE)	2006
26	Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi (TURAN-SAM)	2007
27	Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR)	2007
28	Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Derneği (ORDAF)	2008
29	Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (ULİSAM)	2008
30	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)	2009
31	Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)	2009
32	Global İlişkiler Forumu (GIF/GRF)	2009
33	Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)	2009
34	Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM)	2010
35	Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Merkezi (USTAD)	2011
36	TESUD Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESSAM)	2011
37	Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM)	2012
38	Ankara Politikalar Merkezi (APM)	2012
39	Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı	2012
40	Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM)	2012
41	Uluslararası Politika Akademisi (UPA)	2012
42	Yeni Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (YTSAM)	2013
43	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM)	2013

44	İstanbul Stratejik Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (İSDAM)	2013
45	Birlik Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİRSAM)	2014
46	İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)	2014
47	Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASSAM)	2014
48	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)	2014
49	Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği	2014
50	Boğaziçi Küresel İlişkiler Merkezi (BK)	2015
51	Küresel Araştırma Düşünce Merkezi (GRTC)	2015
52	İran Araştırmaları Merkezi (İRAM)	2016
53	ANKA Enstitüsü Stratejik Araştırmalar Merkezi	2016
54	Ulusal Strateji Araştırmaları Merkezi (ULUSAM)	2017
55	Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM)	2017
56	EGİAD Think Tank	2019
57	Diplomasi Vakfı	2020
58	Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (DİPAM)	2020
59	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)	2021
60	Rumeli Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi	2021
61	Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi (TERAM)	2021
62	Türkiye Araştırmaları Vakfı (TAV)	2022
63	Kalkınma Odaklı Stratejik Araştırmalar Merkezi (KOSAM)	2022
64	Enstitü Sosyal	2023
65	Uluslararası Diplomatik İlişkiler Akademik Araştırmalar ve Eğitim Derneği (UDİAD)	2024
66	Milletlerarası Eğitim Teknoloji ve ARGE Merkezi	2024
67	Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM)	Bilgi yok
68	Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (TÜSAM)	Bilgi yok
69	Türkiye Politik ve Stratejik Araştırmalar Vakfı	Bilgi yok

Not 1: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Not 2: Tablodaki verilerin bir kısmı yazarlar tarafından arama motoruna “düşünce kuruluşları”, Türkiye düşünce kuruluşları”, think tanks” think tanks in Türkiye” anahtar kelimeleri girilerek elde edilmiştir. Verilerin diğer kısmı ise Babur (2021, s. 5-6) çalışmasından alınmıştır.

Not 3: Tabloya aktarılan düşünce kuruluşları tamamen sivil inisiyatif (vakıf, dernek) niteliğini haizdir.

Türkiye’de toplamda 69 düşünce kuruluşu bulunmaktadır. Ancak bu kuruluşlar, genellikle ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmakta ve siyasi karar alıcılar, söz konusu kuruluşların potansiyellerinden yeterince yararlanamamaktadır (Zariç, 2012: 16). Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının rolü, kamu diplomasisi ve dış politika gibi alanlarda giderek önem kazanmaktadır, fakat bu noktada iş birliğinin artırılması gerektiği de vurgulanmaktadır. Düşünce kuruluşları dış politikada ve kamu diplomasisi uygulamalarında aktif rol almalarından ötürü uluslararası ilişkilerin sivil tarafında bir ekosistemi ifade etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında düşünce kuruluşlarının devlet ile teması olması gerektiği çıkarımında bulunmak gerekir. Bu bağlamda devlet ve düşünce kuruluşları arasında iş birliği ortamı doğabilmektedir. Ancak Türkiye’deki düşünce kuruluşları ile kamu otoriteleri arasında iş birliği mevcut olsa da bunun daha yaygın hale gelmesi gerektiğini söylemek gerekir. Nitekim mevzu bahis olan iş birliği çoğunlukla resmi düzeyde değil, fikir alışverişi şeklinde cereyan etmektedir. Her şeye rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemden bu yana Türkiye Cumhuriyeti’nin diplomatik faaliyetlerine katkı sunma, etki etme ve ölçek genişletme açılarından aktör çeşitliliğine önemli bir yer verilmeye başlanmıştır. Bu süreçte düşünce kuruluşlarının, hükümet yetkilileri ile yakın iş birliği içinde aktif roller üstlendiği gözlemlenmektedir. Türk dış politikasına dair düşünce kuruluşlarının aktifliğinin artmasının nedeni olarak özgürlük ve çok taraflılık gibi normatif etkenlerin dışında açık bir ihtiyaç söz konusudur. Bu bağlamda Bulut ve Güngör (2009: 263), düşünce kuruluşlarının “siyasi karar alma sürecinde sürekli ve güvenilir bilgiye duyulan ihtiyaç” sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu nedenle Türkiye’de dış politika faaliyetlerine yalnızca devlet kurumlarının değil, aynı zamanda düşünce kuruluşları, üniversiteler, akademisyenler, siyasi partiler, STK’lar, meslek odaları ve ticari işletmelerin katılımının da artırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çeşitliliğin, Türk dış politikasının başarısını artırması ve Türkiye’nin prestijine katkıda bulunması beklenmektedir.

Tablo 2: En Çok Düşünce Kuruluşuna Sahip Ülkeler Listesi (ilk 20)

Sıra No	Ülkesi	Düşünce Kuruluşu Sayısı
1	ABD	2203
2	Çin	1413
3	Hindistan	612
4	İngiltere	515

5	Güney Kore	412
6	Fransa	275
7	Almanya	266
8	Arjantin	262
9	Brezilya	190
10	Vietnam	180
11	İtalya	153
12	Rusya	143
13	Japonya	137
14	Meksika	109
15	Güney Afrika	102
16	İsveç	101
17	İspanya	95
18	Ukrayna	90
19	Kolombiya	90
20	İran	87

Kaynak: 2020 Global Go To Think Tank Index Report, <https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2021/03/2020-Global-Go-To-Think-Tank-Index-Report-Bruegel.pdf>

Gelişmiş ülkelerle yapılan karşılaştırmalar, nitelikli kurumların varlığı ile etkili dış politika ve kamu diplomasisi arasında olumlu bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Nitelikli kurumların karar alma süreçlerine dâhil edilmesi sonuçların kalitesini artırmaktadır. Düşünce kuruluşu kültürünün daha da gelişmesiyle, Türkiye'nin ABD gibi düşünce kuruluşlarına daha fazla imkân sağlayan ülkelerle benzer seviyelere ulaşması beklenmektedir; bu durumda da örneklerin sayısında bir artış olacağı öngörülebilir. Özellikle Türk dış politikasında her dönem acil konularla karşı karşıya kalındığı günümüzde uzman düşünce kuruluşlarının muhtemel faydaları düşünüldüğünde, bu yargı daha anlamlı hale gelmektedir. Sadece sert güç ve geleneksel dış politika açısından değil yumuşak güç ile kamu diplomasisi stratejileri doğrultusunda da bu kuruluşlara verilecek destek; dış politikadaki yanlış algıları düzeltme, bölgesel destek sağlama ve aktif bir rol elde etme hedefine katkı sağlaması kuvvetle

muhtemeldir. Bu bağlamda Türk dış politikasına dair güçlü bir düşünce kuruluşları ekosistemine ihtiyaç vardır.

Tablo 3: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Düşünce Kuruluşları Listesi

Ortadoğu ve Kuzey Afrika Düşünce Kuruluşları Listesi							
Ülke Adı	Adet	Ülke Adı	Adet	Ülke Adı	Adet	Ülke Adı	Adet
Cezayir	11	İsrail	78	Umman	3	Türkiye	53
Bahreyn	15	Ürdün	32	Filistin	39	BAE	16
Kıbrıs	8	Kuveyt	16	Katar	15	Yemen	29
Mısır	47	Lübnan	35	SA	13	İran	87
Libya	4	Suriye	10	Irak	35	Fas	29
Tunus	24						

Kaynak: 2020 Global Go To Think Tank Index Report, <https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2021/03/2020-Global-Go-To-Think-Tank-Index-Report-Bruegel.pdf>

Yayınlanan bu raporda Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi içindeki düşünce kuruluşlarının sayıları dikkate alındığında İran, en çok düşünce kuruluşuna sahip ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. 2020’de İran’ı 78 adet düşünce kuruluşu ile İsrail takip ederken, Türkiye’nin 53 düşünce kuruluşuna sahip olduğu aktarılmıştır. Ancak bu sayı, söz konusu bölge(ler)/coğrafya(lar) içinde çok gibi görülse de küresel ölçek bakımından sayıca yeterli olduğunu söylemek güçtür. Bulunduğu coğrafyada daha güçlü uluslararası ilişkiler/kamu diplomasisi faaliyetleri gerçekleştirebilmek adına Türkiye’nin düşünce kuruluşları bakımından zengin ülke olması gerekmektedir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika bölgelerindeki düşünce kuruluşlarının sayılarıyla kıyaslandığında, düşünce kuruluşu sayıları bakımından Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin ne kadar az sayıya sahip olduklarını daha yakından görmek mümkündür.

Tablo 4: Kuzey Amerika Bölgesi Düşünce Kuruluşları Listesi

Kuzey Amerika Bölgesi Düşünce Kuruluşları Sayıları		
Sıra No	Ülke Adı	Düşünce Kuruluşu Sayısı
1	ABD	2203
2	Meksika	109
3	Kanada	85

Kaynak: 2020 Global Go To Think Tank Index Report, <https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2021/03/2020-Global-Go-To-Think-Tank-Index-Report-Bruegel.pdf>

Kuzey Amerika’da ABD’nin açık ara daha fazla düşünce kuruluşuna sahip olduğu görülürken, aşağıdaki tabloda genel toplamda büyük sayıda düşünce kuruluşu bulunan Batı Avrupa bölgesinde ise Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere’nin diğerlerine nazaran çok daha fazla düşünce kuruluşuna sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5: Batı Avrupa Bölgesi Düşünce Kuruluşları Listesi

Batı Avrupa Bölgesi Düşünce Kuruluşları Sayıları							
Ülke Adı	Adedi	Ülke Adı	Adedi	Ülke Adı	Adedi	Ülke Adı	Adedi
Andorra	2	Almanya	266	Lüksemburg	11	İspanya	95
Avusturya	86	Yunanistan	57	Malta	5	İsveç	101
Belçika	85	İzlanda	10	Monaco	2	İsviçre	93
Danimarka	52	İrlanda	23	Hollanda	85	İngiltere	515
Finlandiya	41	İtalya	153	Norveç	30	Vatikan	1
Fransa	275	Liechtenstein	4	Portekiz	83		

Kaynak: 2020 Global Go To Think Tank Index Report, <https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2021/03/2020-Global-Go-To-Think-Tank-Index-Report-Bruegel.pdf>

Bu minvalde bölgesel bir karşılaştırma yapıldığında görülecektir ki ülkelerin bulundukları bölge/coğrafya, yönetim şekilleri, sivil toplumun gelişmişlik düzeyi ve (özellikle bölge içi kıyaslamada) uluslararası ilişkilerdeki/politikadaki etkinlikleri, ülkedeki düşünce kuruluşu sayılarına yansımaktadır. Nitekim McGann, düşünce kuruluşlarının sayılarının artmasında demokratikleşme, küreselleşme ve modernleşme olmak üzere üç neden sıraladığı yukarıda ifade edilmişti. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika bölgelerinde bu olguların yerleştiği açıktır ve dolayısıyla düşünce kuruluşlarının bu bölgelerdeki sayılarının neden yüksek olduğunu anlamak kolaylaşmaktadır. Tüm bunlar ışığında Türkiye’de (ve düşünce kuruluşlarının görece az olduğu ülkelerde) düşünce kuruluşlarının sayısına dair yukarıdaki üç olguda bulunan eksikliklerin etkili olduğu yönünde bir yorum yapılabilir. Ancak bu durum tek bir parametreye indirgenemez. Başka bir ifadeyle McGann’ın ifade ettiği nedenler, soyut ve muğlak ifadeler olabilmektedir. Bu nedenle düşünce kuruluşlarının varlığı öncelikle açık tartışma ortamının sağlanmasını ve bilginin tekelleşmemesini gerektirmektedir. Ayrıca şüphesiz başlı başına düşünce kuruluşlarının sayısının artması bir şey ifade etmeyecektir. Düşünce kuruluşlarının nitelikli olmalarının yanı sıra manipülasyon merkezleri haline gelmemeleri gerekmektedir.

Bu doğrultuda düşünce kuruluşlarının sayısında ve dış politikasının ölçeğinde artış görülen Türkiye’de; doğru ve sürekli bilgi akışının sağlanmasına yardımcı olacak ve Türk dış politikasının karar verme sürecine fayda sağlayacak bir düşünce kuruluşları ekosisteminin oluşturulması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle mevcut yükseliş eğiliminin nitelik ve nicelik bakımından çok daha planlı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda devlet ve düşünce kuruluşlarının etkin inisiyatifler alması faydalı olacaktır.

Düşünce Kuruluşlarının Uluslararası İlişkilerdeki Rolü:

Türk Düşünce Kuruluşlarının Ahvalı

Uluslararası ilişkilerde geleneksel anlamdaki devletten devlete ilişkilerin yanı sıra birey-birey, toplum-toplum ve devlet-toplum ilişkilerinin de geliştiği ve ivme kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda birer sivil inisiyatif olarak nitelendirilen düşünce kuruluşlarının da uluslararası ilişkilerdeki rollerinin ve işlevlerinin geliştiği gözlemlenmektedir (Şehitoğlu, 2021: 61). Ayrıca uluslararası ilişkilerdeki çeşitlilik ve artış nedeniyle geleneksel devlet perspektifinin yanı sıra uzman görüşlerinin de dikkate değer olduğu ve bu anlamda düşünce kuruluşlarının sayılarının ve etkinliğinin arttığı söylenebilir. Bu doğrultuda dünya genelinde düşünce kuruluşlarının artan çeşitliliği, onların uluslararası ilişkilerdeki rollerine de yansımaktadır. Söz konusu roller, ulusal veya böl-

gesel bağlamlara göre değişebilse de düşünce kuruluşlarının uluslararası ilişkilerdeki rollerine dair genellemeler yapılabilmektedir. Bu bağlamda Köllner (2011: 5-6), düşünce kuruluşlarının uluslararası ilişkilerde 11 rolü olduğunu belirtmektedir. Ona göre düşünce kuruluşları:

1. Uluslararası ilişkilerde kayda değer aktörlerden oluşan geniş bir insan ağını bir araya getirebilmektedir. Başka bir ifadeyle uluslararası ilişkilerdeki önemli aktörler/profesyoneller arasında ilişki ve kurumsal bağlar kurulmasını sağlayabilirler. Örneğin akademisyenleri, politikacıları, devlet temsilcilerini, medya mensuplarını ve iş insanlarını bir araya getirebilirler. Salon işlevi (salon function) olarak adlandırılan bu işlevleriyle düşünce kuruluşları, bürokrasi aktörlerinin üstlenmesi mümkün olmayan işlevleri yerine getirebilir. Ayrıca sadece ulusal dış politika toplulukları içerisinde değil aynı zamanda ulusal sınırların dışında kişi odaklı iletişim kanallarının (person-based pipelines) oluşmasına katkı sağlayabilir.
2. Başta dış politika olmak üzere uluslararası meselelere dair kamuoyunu bilgilendirebilir, kamuoyu oluşturabilir ve dahası kamuoyunu yeniden şekillendirebilir. Bu maksatlarla kamuoyu yoklamaları yapabilir. İlaveten röportajlar, köşe yazıları, bloglar ve sosyal medya araçlarını kullanarak bu rollerini yerine getirebilir.
3. Uluslararası meselelere ilişkin sahip oldukları bilgileri ya da elde ettikleri bilgileri akademisyen olmayanların anlayabileceği şekillerde sunarak bu bilgilerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlayabilir. Başka bir ifadeyle akademik bulguları halkın/kamuoyunun anlayabileceği şekilde sunabilir. Öyle ki araştırma brokerliği (research brokerage) şeklinde nitelendirilebilecek bu işlev, halka açık forumlarla (panel/sempozyum/konferans vb. etkinliklerle) veya geniş kitlelere ulaşan yayınlarla gerçekleştirilebilir.
4. Yayınlar, forumlar ve medya (röportajlar, köşe yazıları, bloglar ve sosyal medya) araçlarıyla yeni ortaya çıkmaya başlayan uluslararası meselelere dikkat çekebilir ve/veya insanların bunları anlamasına yardımcı olabilir. Uluslararası bir meselenin gündeme taşınmasının ötesinde buradaki önemli husus, ulusal ve uluslararası gündemlerin belirlenmesine katkı sağlanması olarak değerlendirilmelidir.
5. Yarı resmi track 1.5 veya daha özerk (gayri resmi) track 2 süreçlerini organize ederek veya bu vb. organizasyonlara katılarak gayri resmi diploması faaliyetlerinde bulunabilir. Bu faaliyetler; resmi diplomatik davranışların ne kadar mümkün olduğunu belirlemek, gerçekleşmesi

muhtemel/yaklaşan politika değişikliklerinin sinyallerini vermeye ve karşı taraftaki değişimlerin ipuçlarının görülmesine kadar işlev görebilir. Bir başka önemli husus ise bu gayri resmi diplomasi faaliyetleri aracılığıyla; resmi diplomatik ilişkilerin ikili düzeyde (henüz) mevcut olmadığı durumlarda kişi odaklı iletişim kanallarının kurulması sağlanabilir.

6. İkinci görüş (second opinion) sunarak, karar vericilerin belirli konularda politikalarını belirlemelerine destek olabilir. Bu ikinci görüş; özellikle yüksek riskli veya maliyetli ihtimallerin olduğu vakalarda önem arz etmektedir. Dolayısıyla burada düşünce kuruluşları risk analizi de yaparak esasen karar alıcılara görevlerini icra ederken rasyonel fayda-maliyet hesaplamaları sunabilir.
7. Karar vericilerle düzenli etkileşimler veya “görevlendirilmiş” tavsiyeler aracılığıyla bazı dış politika kararlarını veya ulusal stratejik söylemleri etkileyebilir. Danışmanlık işlevi (consultancy function) şeklinde nitelendirilebilecek bu rolün gerçekleşmesi birçok düşünce kuruluşu için oldukça düşük ihtimaldir.
8. Özellikle (yarı) otoriter rejimlere sahip ülkelerde devletin mevcut veya muhtemel dış politikasını meşrulaştırmaya çalışabilir. Görünüşte tarafsız şekilde söz konusu politikalar gerekçelendirilebilir ve bir anlamda yönetim/hükümet için “entelektüel amigo” (intellectual cheerleader) rolü üstlenilebilir.
9. Düşünce ihraç etme rolü üstlenebilir. Örneğin ideoloji, demokrasi, serbest piyasa gibi paradigmatic ihraçlar söz konusu olabileceği gibi bu minvalde benzer görüşlere sahip siyasi partiler, dernekler vb. gibi aktörlere yardım edebilir. Ayrıca yeterli finansman ve kadroya sahip olunduğu takdirde başka ülkelerde düşünce kuruluşlarının kurulmasına yardımcı olabilirler.
10. Uluslararası ilişkiler ve stratejik çalışmaların birer çalışma alanı olarak yerleşmesine katkı sağlayabilir. Bu alanlarla ilgili dergilerin yayımlanması, ilgili kürsülerde (yükseköğretim kurumlarında) personel istihdam edilmesi ve yurtiçi ve yurtdışından araştırmacılara burslar sağlanarak bu işlev yerine getirilebilir.
11. Diplomasi akademileri ve uluslararası ilişkilerle ilgili eğitim programları gerçekleştirerek ve özellikle doktora öğrencilerine danışmanlık yaparak yeni nesil uluslararası ilişkiler uygulayıcılarının ve akademisyenlerinin yetişmesine yardımcı olabilir.

Bu roller dikkate alındığında Türkiye’deki birçok düşünce kuruluşunun söz konusu roller kapsamında çalışmalarının bulunduğunu ifade etmek gerekir. Elbette burada örneklem olarak spesifik bir düşünce kuruluşu seçilmemiştir. Ancak kamuoyu tarafından yakından takip edilen ve bilinirlikleri diğerlerine nazaran daha çok bulunan bazı düşünce kuruluşlarının 11 rolden herhangi birisi için çalışmaları örnek olarak sunulmuştur. 11 rol çerçevesinde aşağıda verilen düşünce kuruluşları örnekleri; söz konusu rolün Türk düşünce kuruluşları tarafından üstlenilip üstlenilmediğini betimlemek için kullanılmıştır. Bu bağlamda adı geçen düşünce kuruluşlarının, adlarının birlikte zikredildiği rol(ler) dışında kalan rolleri üstlenmediği akla gelmemelidir. Diğer bir anlatımla sadece birinci rol kapsamında örnek olarak verilen A düşünce kuruluşu diğer rollerde de faaliyet gösteriyor olabilir.

Birinci rol kapsamında TAV’ın bir rolünün olduğunu belirtmek gerekir. Şöyle ki TAV, bir düşünce kuruluşu olan Institute of Global Affairs ile birlikte 19 Ekim 2023’te “Türk-Yunan Medya ve Akademi Forumu” başlıklı bir sempozyum düzenlemiştir (TAV, 2025). İkinci rol kapsamında EDAM örnek olarak gösterilebilir. EDAM Başkanı Tacan İldem, 13 Temmuz 2022 tarihinde EDAM web sayfasında yayınlanan “NATO Yeni Stratejik Konsepti Nedir, Ne Değildir?” başlıklı yazısı ile kamuoyunu bilgilendirmiştir (EDAM, 2025). Bunun yanı sıra yine EDAM araştırmacıları zaman zaman TV’lerde tartışma programlarına katılarak sahip oldukları bilgi ve birikimi kamuoyu ile paylaşma imkânı bulmaktadır.

Üçüncü rol kapsamında GASAM’ın 2022 yılında yayına aldığı “South Asia Country Analyses” başlıklı kitap örnek olarak gösterilebilir (GASAM, 2025). Türkçe ve İngilizce kaleme alınan bu kitapta esasen GASAM kendi hinterlandı olan Güney Asya bölgesi özelinde ülkelerin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yönlerini, potansiyellerini aktarmak suretiyle akademisyen ve düşünce kuruluşları uzmanlarınca kaleme alınan analizlere yer verilmiştir. Dördüncü rol kapsamında AVİM’in yayınlamış olduğu “Yunanistan’daki Türk Vakıflarının Hukuki Statüsü” adlı rapor kıymetlidir. Bu raporda Yunanistan’da bulunan Osmanlı döneminden kalan vakıfların hukuki statüleri ele alınmış ve uluslararası antlaşmalar bağlamında da analiz edilmiştir. Dahası Türk azınlığın vakıfların yönetiminde söz sahibi olması gerektiği ve vakıf idaresindeki özerkliğin korunmasının önemine dikkat çekilmiştir (Yaşın, 2023).

Beşinci rol kapsamında özellikle ORSAM’ın rollerinin olduğunu ifade etmek gerekir. Bahse konu düşünce kuruluşları bu rolü “devletten devlete, devletten hükümete, hükümetten hükümete, STK’dan STK’ya ve düşünce

kuruluşundan düşünce kuruluşuna” şeklinde hayata geçirebilmektedirler. Zaman zaman çalıştaylar ve yuvarlak masa toplantıları düzenleyerek devletin farklı kurumlarından bireyleri bir araya getirerek tartışma iklimi yaratmaktadır. Dahası bu tartışma ikliminin çıktılarını raporlayarak ilgili kurumlarla paylaşmaktadır. Bunun yanı sıra zaman zaman saha ziyaretleri de gerçekleştirerek mevcut durumu koklar. ORSAM’ın Rusya Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (RISI) iş birliği ile 2012 yılında Antalya’da “Karadeniz’e Türk-Rus Bakışı” başlığıyla düzenlediği ortak çalışmaya her iki ülkeden düşünce kuruluşları temsilcilerinin, akademisyenlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının yetkililerinin, uluslararası organizasyonlarda yetkili kişilerin katılımı bu rol kapsamında örnek olarak gösterilebilir (ORSAM, 2012). Altıncı rol kapsamında İRAM’ın çalışmalar yürüttüğünü söylemek mümkündür. İRAM Uzmanı Rahim Farzam tarafından kaleme alınan “Üç Soruda İran’ın Perspektifinden Beşşar Esed Yönetiminin Devrilmesi” başlıklı yazı İRAM’ın “ikinci görüş” sunmasına örnek olarak gösterilebilir (Farzam, 2024). Burada esas olan ikinci görüş talebinin herhangi bir kamu kurumundan gelmesi değildir. Düşünce kuruluşları işlerinin doğası gereği bu ve benzeri görüşlerini doğrudan kurumsal hesaplarından yayınlabilir, bunu herhangi bir şekilde internet ortamında dolaşıma da sokabilir. Dolayısıyla bunda bir beis yoktur. Doğrudan talep gelmesi durumunda da ilgili kuruma kamuya herhangi bir bilgilendirme yapmadan da sunabilir.

Yedinci rol kapsamında İKV’nin bir rolünün olduğunu ifade etmek gerekir. “Türk iş dünyası adına, AB ve Türkiye-AB ilişkilerini izlemek, değerlendirmek, kamuoyunu bilgilendirmek ve Türk özel sektörünü AB nezdinde temsil etmek amacıyla kurulan İKV” (İKV Tanıtım Broşürü, 2025: 4) bu rol kapsamında Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecini takip etmekte, çalışmalarını bu doğrultuda gerçekleştirmektedir. İKV bünyesinde hazırlanan “İKV Bilgi Notları” AB ile ilgili yaşanan gelişmeleri, yayınları, araştırma çalışmalarını, anketleri vs. açık kaynaktan hem kamuoyuna sunması hem de AB ile ilgili kurumların istifadesine sunması “consultancy function” yani “danışmanlık işlevi” görevini bir anlamda yerine getirdiğini göstermesi bakımından kıymetlidir. Sekizinci rol kapsamında Türkiye’deki herhangi bir düşünce kuruluşunun rolü bulunmamaktadır. Türkiye demokratik bir ülkedir ve esasen bu rol de otoriter rejimlerdeki düşünce kuruluşlarını ilgilendirmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de yönetim/hükümet için “entelektüel amigo” (intellectual cheerleader) rolü üstlenen bir düşünce kuruluşu bulunmamaktadır.

Dokuzuncu rol kapsamında TASAM’ın bir rolünün olduğunu altını çizmek gerekir. TASAM, kendi web sayfasından da ilan ettiği üzere Afganistan,

Sudan, Pakistan, Tunus, Mısır, Ürdün, Azerbaycan, Nijerya, Çin, Etiyopya, Kenya, İran gibi ülkelerle ve Afrika Birliği, Afrika Kalkınma Bankası, Organization for Economic Cooperation (D-8) gibi uluslararası kurumlarla iş birliği protokolleri imzalamıştır. Örneğin TASAM ve Institute of Objective Studies (IOS) arasında imzalanan anlaşma ile “Türkiye ve Hindistan arasında ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacak, seminer, sunum ve konferans gibi ortak etkinlikler düzenleyecek; kitap, makale gibi elektronik veya basılı materyalleri paylaşacak ve araştırma alanı ile akademik” iş birlikleri tesis edilmiştir (TASAM, 2016). Onuncu rol kapsamında SETA’nın bir rolünün olduğunu ifade etmek gerekir. Örneğin 2025 Bahar Dönemi Kurs/Staj Programı başlatarak lisans düzeyinde 3. ve 4. sınıf öğrencileri ve lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) eğitimlerine devam öğrencilerin katılımına açmıştır. Bahse konu program; iktisat, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, kamu yönetimi, eğitim, sosyoloji, tarih, psikoloji, iletişim, hukuk, felsefe, ilahiyat, edebiyat, mütercim tercümanlık vb. bölümlerde eğitim alan öğrencilerin başvurusuna açık tutulmuştur (SETA, 2025).

On birinci rol kapsamında DPE’nin bir rolünün olduğunu ifade etmek gerekir. Hatta diğer düşünce kuruluşlarıyla karşılaştırma yapıldığından en düzenli ve profesyonel şekilde bu rol, DPE tarafından yerine getirilmektedir. Örneğin 2021 yılında üçüncüsü gerçekleştirilen “Diplomatlık Okulu” (DPE, 2021) programında düşünce kuruluşu yöneticileri, akademisyenler ve emekli büyükelçiler tarafından dersler verilmiş ve lisans 3. ve 4. sınıf öğrencileri ile lisansüstü programlarda kayıtlı olan öğrencilerin Dışişleri Bakanlığı sınavlarına hazırlanmalarına yardımcı olunmuştur. Bunun yanı sıra 3-12 Şubat 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Dışişleri Bakanlığı Meslek Memuru Sınavlarına Hazırlık Programı olarak düzenlenen Dışişleri Kampı-2” (DPE X Hesabı, 2025) ile yeni nesil uluslararası ilişkiler uygulayıcılarının yetiştirilmesine yardımcı olabilmektedir.

Görüldüğü üzere Köllner’in uluslararası ilişkilerde düşünce kuruluşlarına atfettiği rollerin Türk düşünce kuruluşları tarafından oynandığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren sivilleşmedeki artış, siyasi ve ekonomik değişimlerin toplumsal yansımaları ve Türk dış politikasındaki değişimler düşünce kuruluşlarının sayısındaki artış ile paralellik göstermiştir. Başka bir ifadeyle söz konusu denklemden düşünce kuruluşlarının sayısı bir bağımsız değişken olarak Türkiye’deki adı geçen değişimlerin neticesi olmuştur. Düşünce kuruluşlarının sayısının artış eğilimi ve uluslararası ilişkiler bağlamında roller oynamaları bir ekosistemin oluştuğunu göstermektedir. Uluslararası

sistemin krizlerle karşı karşıya kaldığı günümüzde böylesi bir eğilimin olması Türk dış politikası adına olumlu bir gelişmedir. Ancak bu durum verimliliğin ve mükemmelliğin var olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim bu noktadan hareketle sonuç bölümünde birtakım değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç

Uluslararası ilişkiler ve düşünce kuruluşları arasında kayda değer bir bağlantı bulunmaktadır. Nitekim uluslararası ilişkilerin her geçen gün değişim yaşadığı bilinmekle birlikte dijital teknolojilerdeki gelişim ve ivme, bu değişimi artırmakta ve söz konusu değişimin yönünü ciddi ölçüde etkilemektedir. Uluslararası ilişkilerin değişim sürecinde en belirgin olarak gözlemlenen olgulardan birisi sivilleşmedir. Bu bağlamda sivil inisiyatiflerin uluslararası ilişkilerde etkili aktörler olmaya başladığını söylemek güç değildir. Dijital mecralar aracılığıyla devlet dışı/sivil aktörlerin bu niteliğinin ve sınır aşırı etkileşimlerinin arttığı görülmektedir. Öte yandan uluslararası ilişkilerin boyutu ve hızı her geçen gün daha da artarken böylesi bir ortamı anlamak da bir o kadar güçleşmektedir. Bu noktada hem sivil inisiyatif olmaları hem uzman kadroları aracılığıyla uluslararası ilişkilere dair analizler ortaya koyabilmeleri dolayısıyla düşünce kuruluşları dikkati çekmektedir. Düşünce kuruluşları sahip oldukları 11 rol aracılığıyla karar vericilerle etkileşimde olabildikleri gibi kamuoyunu da etkileyebilmektedir. Başka bir ifadeyle oynayabildikleri roller oranında etkili olabilmektedirler.

Düşünce kuruluşları çeşitlenen ve değişen uluslararası çevrenin anlaşılması adına sahip olduğu uzmanlarla bilgi üretiminde ve temininde işlevsel hale gelirlerken, birer sivil inisiyatif olarak uluslararası ilişkilerdeki devlet dışı aktörlerin arasında yer almaktadırlar. Başta ABD ve Avrupa olmak üzere dünya çapında çeşitli alanlarda çalışmalar yürüten düşünce kuruluşlarının sayısı artmakta ve düşünce kuruluşları, karar verme süreçlerine doğrudan ya da dolaylı olarak etki edebilmektedirler. Ancak Türkiye, söz konusu olduğunda her geçen gün düşünce kuruluşlarının sayısında bir artış olsa da bu sayı göreceli olarak gerilerde yer alırken karar verme süreçlerine etkileri tartışmalıdır. Ancak Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının sürekli bir artış eğilimi gösterdiği açıktır. Bu artış eğiliminin özgürlükçü olarak bilinen 1961 Anayasası sonrasında kademeli olarak yaşandığı ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde esas sıçramanın olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum düşünce kuruluşlarının sivilleşme ve demokrasi-özgürlük vb. ilişkisiyle ilgilidir. Öte yandan düşünce kuruluşlarının artışını etkileyen bir diğer neden, Türk dış politikasının genişleyen gündemi ve ölçeği olmuştur. Neticede sayısal anlamda

düşünce kuruluşlarının artışını tetikleyen temel bu şekildedir. Öte yandan örneklerden de anlaşılacağı üzere Köllner'in uluslararası ilişkiler bakımından düşünce kuruluşlarına atfettiği rollerin Türkiye'deki düşünce kuruluşları tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Bu rollerin sürekliliği ve etkisi başka bir çalışmanın konusu olmaktadır. Bu çalışma kapsamında hedeflenen bu rollerin bir şekilde oynanıp oynanmadığı ve bu bağlamda bir ekosistemin işaretlerinin var olup olmadığıdır. Bu bağlamda Türkiye'de dış politika/uluslararası ilişkiler bağlamında bir düşünce kuruluşları ekosisteminin varlığına dair güçlü işaretler vardır. Ancak bir ekosistemin varlığı veya var olduğuna dair işaretlerin olması sorunsuz ve verimli bir işleyişin olduğu anlamına gelmez.

Türkiye'deki düşünce kuruluşları ekosisteminin süreklilik ve verimlilik göstermesi için ekosistemin maddi ve manevi ihtiyaçlarının sağlanması gerekmektedir. Maddi bakımdan McGann'in ifade ettiği maddi zorlukların giderilmesi ve manevi bakımdan ise sürekli ve güvenilir bilgi akışına uygun ortamın var olması gerekmektedir. Türkiye'deki düşünce kuruluşları devletlerin/hükümetlerin yetenek havuzu olarak işlev görmektedir. Türkiye düşünce kuruluşları bu anlamda görevlerini yerine getirmektedir. SETA, SDE, ORSAM, İRAM, GASAM ve daha birçok düşünce kuruluşunun yöneticileri ya da üyeleri Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlık, Bakan Yardımcılığı, Büyükelçi, Milletvekili, Siyasetçi, Bürokrat vb. görevler üstlenmişlerdir. Bu esasen etik ve ahlakidir. Nasıl ki ABD ve Avrupa hatta dünyanın birçok bölgesindeki düşünce kuruluşları temsilcileri bu vb. görevlere getiriliyorsa, Türkiye'de de bunun vuku bulması doğaldır. Çünkü düşünce kuruluşlarının doğası budur. Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının sayısı azdır ve bu artırılmalıdır. Bu teşvik edilmelidir. Dahası devlet/hükümet yetkilileri buna zemin hazırlamalıdır. Öyle ki Parlamento'dan bütçe sağlanacak şekilde bir kanuni düzenleme dahi yapılmalıdır. Bu konuda Almanya ve ABD örneklerinden istifade edilebilir. Bu durum düşünce kuruluşlarının bağımsızlıklarına halel getirmeyecektir. Aksine objektif düşünce iklimini canlandıracak ve çok sesliliğin önünü açacaktır. Çünkü dünyanın neresinde olursanız olun düşünce kuruluşlarının bağımsızlığından söz edilemez. En bağımsız düşünce kuruluşu, kendi ülkesine bağımlıdır. Dolayısıyla ülke çıkarlarına hizmet edecek şekilde bir düşünce kuruluşu ekosistemi inşa edilmesi zaruridir. Özellikle tehditlerin arttığı ve muğlaklaştığı günümüz uluslararası sistemi içerisinde böylesi bir yapının varlığı Türk dış politikasına kayda değer fayda sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abelson, D. E. (2006). *A Capitol Idea: Think Tanks and US Foreign Policy*. London: McGill-Queen's University Press.
- Arslan, E. (2009). Düşünce Kuruluşlarının Türkiye Serüveni. Kanbolat, H. ve Karasar H. A. (Der.), *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 31-37.
- Babur, M. M. (2021). Bir temsil alanı olarak Türkiye'de düşünce kuruluşları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 1-19.
- Bağcı, H. ve Aydın, A. (2009) Dünyada ve Türkiye'de Düşünce Kültürü. Kanbolat, H. ve Karasar H. A. (Der.), *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 57-123.
- Bulut, A. T. ve Güngör, F. A. (2009). Think Tankler ve Dış Politika: Türkiye ve ABD Örneği. Kanbolat, H. ve Karasar H. A. (Der.), *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 262-280
- DPE X Hesabı, (2025). Dışişleri Bakanlığı meslek memuru sınavlarına hazırlık programı olarak düzenlenen Dışişleri Kampı-2 başvuruları devam ediyor, <https://x.com/foreignpolicy1/status/1879207787705876545> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- DPE, (2021). 3. "Diplomatlık Okulu" yeni dönem kayıtları başladı. <https://foreignpolicy.org.tr/3-diplomatlik-okulu-yeni-donem-kayitlari-basladi/> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- Duman, O. Ö., & Birsnel, H. (2012). Demokrat Parti dönemi Türk dış politikası ve bu politikanın dinamiklerine etki eden dış gelişmeler. *Atatürk Dergisi*, 1(1), 299-318.
- EDAM. (2025). NATO Yeni Stratejik Konsepti Nedir, Ne Değildir?. <https://edam.org.tr/dis-politika-ve-guvenlik/nato-yeni-stratejik-konsepti-nedir-ne-degidir> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- Farzam, R. (2024). Üç Soruda İran'ın Perspektifinden Beşşar Esed Yönetiminin Devrilmesi. <https://www.iramcenter.org/uc-soruda-iranin-perspektifinden-bessar-esed-yonetiminin-devrilmesi-2569> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- GASAM. (2025). South Asia Country Analyses. <https://gasam.org.tr/wpcontent/uploads/2023/03/South-Asia-Country-Analyses.pdf> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- Gökçen, S. (2020). İki darbe arası Türk demokrasisi (1961-1980). *Atatürk Yolu Dergisi*, (67), 241-264.
- Göktepe, C., & Seydi, S. (2015). Soğuk savaş başlangıcında Türk dış politikası. *Bilig*, (72), 197-222.
- Güvenç, S. (2006). Türkiye'nin dış politikası ve düşünce kuruluşları. Mazlum, S. C. ve Doğan, E. (Ed.). *Sivil Toplum ve Dış Politika*. Bağlam Yayınları (s. 159-180).
- İKV Tanıtım Broşürü, (2025). İktisadi Kalkınma Vakfı Türkiye'nin AB Uzmanı. https://www.ikv.org.tr/ikv_brosur_2016/html/files/assets/common/downloads/publication.pdf [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- Karabulut, B. (2010). Dünyada ve Türkiye'de think tank kuruluşları: Karşılaştırmalı bir analiz. *Gazi Akademik Bakış*, (07), 91-104.
- Köllner, P. (2011). Think Tanks: Their development, global diversity and roles in international affairs. (GIGA Focus International Edition, 6). Hamburg: GIGA German Institute of Global and Area Studies - Leibniz-Institut für Globale und Regionale Studien.

- McGann, J. (2011). Think tanks: The global, regional and national dimensions. Briefing Paper Special Issue, 8-15.
- McGann, J. (2019). 2018 global go to think tank index reports. TTCSP Global Go To Think Tanks Reports The Lauder Institute, The University of Pennsylvania.
- McGann, J. G. (2021) 2020 global go to think tank index report. TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports. 18. <https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2021/03/2020-Global-Go-To-Think-Tank-Index-Report-Bruegel.pdf> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- Oran, B. (1996). Türk dış politikası: Temel ilkeleri ve soğuk savaş ertesindeki durumu üzerine notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01), 353-370.
- Oran, B. (2009a). Görelî Özerklik-1: Dönemin Bilançosu. İçinde Baskın Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1-1919-1980)* (s. 241-257). İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2009b). Görelî Özerklik-2: Dönemin Bilançosu. İçinde Baskın Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 1-1919-1980)* (s. 387-398). İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2014). Batı Bloku Ekseninde Türkiye: Dönemin Bilançosu. İçinde Baskın Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt 2-1980-2001)* (s. 9-33). İletişim Yayınları.
- ORSAM, (2012). ORSAM-RISI Ortak Çalıştayı. <https://orsam.org.tr/orsam-risi-ortak-calistayi/> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- Sağlam, M. T. (2020). Türkiye’de sivil toplumun tarihi gelişimi ve sivil toplumun örgütlü yapısı olarak stklr. *Turkish Studies Social*, 15(1), 591-610.
- SETA, (2025). 2025 Bahar Dönemi Kurs/Staj Programı. <https://www.setav.org/kurs/> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- Stone, D. (2005). Think tanks and policy advice in countries in transition.
- Şehitoğlu, R. (2021). *Kamu diplomasisinde “akıncı birlik” olarak düşünce kuruluşları*. Orion Kitabevi.
- TASAM, (2016). TASAM ve IOS İşbirliği Anlaşması. https://tasam.org/Files/Icerik/File/TSM_IOSis-birligi_pdf_815b7a89-8360-4874-a427-e8494d100ac3.pdf [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- TAV. (2025). Türk-Yunan Medya ve Akademi Forumu. <https://turkiyearastirmalari.org/2023/10/11/faaliyetler/etkinlikler/turk-yunan-medya-ve-akademi-forumu/> [Erişim Tarihi: 05.04.2025].
- The Economist. (2017). What do think-tanks do? The Economist. <https://l24.im/yAvDTR> [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2024].
- Tuncer, H. (2014). *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türk dış politikası*. Kaynak Yayınları.
- Tuncer, H. (2021). *Atatürk döneminde Türk dış politikası*. Sia Kitap.
- Uluç, A. V. (2013). Türkiye’de sivil toplum ve demokrasi ilişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 399-418.
- Yaşın, G. K. (2023). Yunanistan’daki Türk Vakıflarının Hukuki Statüsü, AVİM Rapor No:22, Ankara.
- Zariç, S. (2012). Türkiye’de Think-Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar, *Akademik Bakış Dergisi*, 31.